

KOLONIZATORSKO DJELOVANJE DIONIZIJA STARIJEGA NA JADRANU

U naučnoj literaturi ne vlada nikako jednodušno mišljenje o osnivanju grčkih kolonija na Jadranskom moru, a pogotovo se pisci ne slažu u pogledu kolonizatorskog djelovanja sirakuškog tirana Dionizija Starijega na tom moru. I dok neki pišu da je Dionizije Stariji početkom IV stoljeća pr. Hr. osnovao na Jadranskom moru kolonije Ankonu, Adriju i Issu, a pomogao Paramima s otoka Parosa u Egejskom moru da na otoku Hvaru u Jadranskom moru osnuju svoju koloniju Pharos, neki to poriču, i kažu da je Dionizije Stariji u to doba osnovao koloniju Lissos na mjestu današnjeg Lješa, na albanskoj obali. Isto tako ne vlada jednodušnost ni o osnivanju Adrije ni Ankone.

Glavni uzrok ovom neslaganju glede osnivanja Lissosa odnosno Isse potječe u prvom redu iz toga, što je u prepisima Diodora Sikulskog, koji su došli do nas napisano, da je Dionizije Stariji osnovao grad »Lisson«, dok je Pseudoskymnos zabilježio da je »Issa« kolonija Sirakužana.

U svom djelu »De regno Dalmatiae et Croatiae« tvrdi Lucius da se kod Polibija XXXII, 9 mjesto »n i s s i o n«, koje je Stjepan Bizantijski čitao »Lission«, ima da čita »isseon«. Na istom mjestu istupio je Lucius i za to da se kod Diodora, na mjestu gdje on govori da je Lissos bio osnovan od Dionizija Starijega, ima da podrazumijeva Issa na otoku Visu, a ne Lješ u Albaniji.¹⁾ Luciusovo mišljenje prihvatili su Farlati,²⁾ Fortis³⁾ i Cattalinich, dok je s druge strane Mannert uzeo da je Dionizije Stariji osnovao Lissos, t. j. Lješ u Albaniji.⁴⁾ Niebuhrov⁵⁾ navod da je Dionizije Stariji osnovao Issu ponukao je možda Karla Müllera da u svom komentaru Pseudo-Skylaksa, ne poznavajući vjerojatno djelo Luciusovo koje ni ne spominje, izreče misao da bi kod Diodora XV, 13 trebalo mjesto Λίσσον pisati Ἴσσοιν⁶⁾

Još prije Müllerovog izdanja »Geographi Graeci Minores 1« izašla je radnja Šime Ljubića »Nummografia dalmata«⁷⁾, u kojoj Ljubić ustaje protiv mišljenja Luciusova koje su slijedili Farlati, Fortis i Cattalinich⁸⁾ da je Dionizije Stariji osnovao na otoku Visu koloniju Issu. Ljubić tvrdi da se tu ne radi o Issi na Visu, nego o

¹⁾ Lucius, De regno Dalmatiae et Croatiae, Amstelodami 1668, I, 26.

²⁾ Farlati, Illyricum Sacrum, T. I. p. 15. 16.

³⁾ Fortis, Viaggio in Dalmatia, franc. izd. Voyage en Dalmatie II, Bern, Soc. Typ. 1778, str. 223.

⁴⁾ Mannert, VII, izd. Landshut 1812, str. 358.

⁵⁾ Niebuhr, Kleine Schriften I, str. 117.

⁶⁾ Geographi Graeci Minores, rec. Carolus Müllerus, Paris, Didot, 1855, str. 29, 30, nota uz § 25.

⁷⁾ Gliubich Sim., Nummographia dalmata, u Oesterr. Geschichtsquellen XI, Wien 1851, S. 122 ff.

⁸⁾ Cattalinich, Storia della Dalmazia, I, str. 53.

Lissosu u Albaniji.⁹⁾ Možda ne poznavajući, a možda ne obazirući se na pisanje Ljubićevo, uzeo je Kiepert da je Issa (na otoku Visu) osnovana od Dionizija Starijega 390 g. pr. Hr.¹⁰⁾

Mommsen uzima da je Dionizije Stariji osnovao i Lissos i Issu. »Um das Jahr 367 besetzte und kolonisierte Dionysios an der illyrischen Küste den Hafen Lissos und die Insel Issa.«¹¹⁾

Holm pripovijeda, kako su Sirakužani »koji su tražili način da izbjegnu ispred Dionizijeve tiranije, a nisu vjerovali da bi u gradovima Južne Italije mogli da budu dovoljno zaštićeni, pošto je bio pao Rhegion, a Kroton se podložio, osnovali Ankon, kasniju Ankonu; dok su, kako izgleda, neki od ovih pošli i na suprotnu stranu, na otok Issu (današnji Vis)«. ¹²⁾

Cons piše isto kao i Mommsen, samo ne kaže da je Dionizije osnovao Lissos i Issu, nego da je Sirakuza, za vladanja Dionizija Starijega, osnovala dvije kolonije, jednu na kontinentu, drugu na otoku, t. j. Lissos (Alessio, Lješ) i Issu (Vis).¹³⁾

U svojoj knjizi »Die römische Herrschaft in Illyrien« kaže Zippel da je Dionizije, kako izvještava Diodor, osnovao Lissos. Ali Zippel navodi i Müllerovo mišljenje, da je Diodor zamijenio Lissos za Issu, ističući kao potvrdu za tu tvrdnju i brzu pomoć koja je došla Pharanima kad su ih Iliri napali. Tom prilikom kaže Zippel: »da erscheint des Dionysios Kommandant aus Lissos oder Issa mit Trieren«, očito ni sam ne znajući na koju bi se stranu odlučio, da li da je ta pomoć došla iz Lissosa ili Isse.¹⁴⁾

U XVIII svesci bečkih »Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn« napisao je A. Bauer članak »Die Anfänge österreichischer Geschichte«. Prvi dio te rasprave izašao je bio već u Festschrift F. v. Kronesu. U tom svom članku hoće Bauer da dokaže, da je Dionizije Stariji nešto prije osnutka Pharosa osnovao koloniju Lissos na ušću Drina kod današnjeg Lješa u Albaniji.¹⁵⁾

Ovaj dio svog članka završuje Bauer ovako: »Kurz alles dies nötigt keineswegs Issa für eine Colonie des Dionysios zu halten, wie meist behauptet wird. Ich will nicht in Abrede stellen, dass der Tyrann von Syrakus vielleicht auch die Issaer unterstützt hat, nicht einmal, dass sich unter ihm sizilische Griechen auch auf Lissa angesiedelt haben. Ich behaupte nur dass bei Diodor von Lissa nichts steht, dass der Name dieser Insel durch Conjectur nicht in dessen Text gebracht werden darf.«¹⁶⁾

U svojoj radnji »Die Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmaniens« pristaje Brunšmid potpuno uz Bauerovo mišljenje i kaže: »Die Frage ist meines Erachtens durch Prof. A. Bauer endgiltig gelöst«. Međutim na istoj strani kaže Brunšmid za Mommsena, da on »richtig sowohl Lissos als Issa für dionysische Co-

⁹⁾ Gliubich, o. c. str. 123, 124, 125.

¹⁰⁾ Kiepert, Lehrbuch der alten Geographie, Berlin, Reimer 1878, str. 359, 360.

¹¹⁾ Mommsen, Römische Geschichte 1, 10, 323.

¹²⁾ Holm, Geschichte Siziliens im Alterthum, II, Leipzig, Engelmann 1874, str. 134, 440, 441.

¹³⁾ Cons, La province romaine de Dalmatie, Paris, Thorin, 1882 str. 55.

¹⁴⁾ Zippel, Die römische Herrschaft in Illyrien, Leipzig, Teubner, 1877, str. 23—24.

¹⁵⁾ Bauer, Die Anfänge österreichischer Geschichte, Archaeologisch-epigraphische Mitth. XVIII, Wien, Hölder, 1895, str. 130.

¹⁶⁾ Bauer, o. c. str. 135.

lonien hält«, a i sam izriče, »dass auf Issa sich die wichtigste Gründung dionysischer Zeit befand.«¹⁷⁾

A. Bauerovo mišljenje odnosno osnutka Lissosa i pomoći Pharosu iz tog mjesta (Lješa) prihvatio je i Eduard Meyer,¹⁸⁾ ali se u pitanju osnutka Isse priklonio drugima, pa za Issu kaže: »Auch Issa scheint von Dionys besetzt und durch neue Ansiedler verstärkt worden zu sein.«¹⁹⁾

Ja sam u svom »Hvaru« kazao za osnivanje Isse: »Vjerovatno još prije osnivanja Pharosa osnova Dionizije Stariji u prvoj polovini IV stoljeća pr. Hr., oko godine 380, Issu«,²⁰⁾ ali sam držao da je i Lissos negdje u isto vrijeme osnovan i smatrao sam ga za grad, iz kojeg je Dionizijev eparh poslao pomoć Pharanima.²¹⁾ Pri tom sam mišljenju ostao i kasnije, i u svojoj knjizi »Naše more.«²²⁾

U svojoj nedavno izašloj knjizi »Histoire Grecque« izjasnio se Glotz da je Dionizije osnovao Issu i da je pomoć Pharosu došla iz Isse, kao i to da je Dionizije Stariji podvrgao Pharos pod sirakuški protektorat. Lissos Glotz ni ne spominje.²³⁾

Fluss u Pauly-Wissowa, Realencyclopädie, s. v. Lissos priklanja se mišljenju A. Bauera da je Lissos osnovao Dionizije Stariji.

Ovako različita i oprečna mišljenja o djelatnosti Dionizija Starijega na Jadranskom moru ponukaše me da cijelo to pitanje ponovo ispitam.

Prvi put nalazimo sigurni spomen Lissosa na današnjoj albanskoj obali kod Polibija, koji ga čak potanko opisuje, a onda ga spominju Cezar, Livije, Lukan, Strabo, Appian, Plinije, Tabula Peutingeriana, Hierokle, Stjepan Bizantijski, Ptolemej, Ravenatski Geograf, a u sličnom obliku nalazi se, po mišljenju nekih, i kod Diodora.²⁴⁾

Prve sigurne vijesti o Lissosu zabilježio je Polibije koji pripovijeda o zabrani Ilirima da plove južno od Lissosa.²⁵⁾ Opširno govori o Lissosu Polibije kad opisuje napad kralja Filipa III Makedonskog na Lissos. Tom prilikom dao nam je Polibije potanji opis samog Lissosa.²⁶⁾ Kasnije spominje Polibije još jedamput Lissos, kad se u njemu zadržavao Gentije.²⁷⁾ Iz Polibijevog se pisanja vidi da je Lissos zajedno sa Akrolissosom krajem III-eg stoljeća bio jako utvrđeno ilirsko mjesto, šta više, on to opisuje tako vjerno, da izgleda da je on sam doista bio u tom gradu.

Iz ostataka bedema Lissosa i Akrolissosa²⁸⁾ koji su potpuno slični ostacima starih ilirskih bedema u Zgorgešu,²⁹⁾ Beratu,³⁰⁾ Medunu³¹⁾ i Skadru,³²⁾ što Praschniker i

¹⁷⁾ Brunšmid J., Die Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmatiens, u Abhandlungen des Archaeologisch-epigraphischen Seminars der Universität Wien, Heft XIII Wien, Hölder 1898, str. III. IV.

¹⁸⁾ Meyer Eduard, Geschichte des Altertums V² Stuttgart u. Berlin 1913, str. 162, 163.

¹⁹⁾ Meyer E., o. c. str. 162.

²⁰⁾ Novak G., Hvar, Beograd 1924, str. 27.

²¹⁾ Novak G., o. c. str. 31.

²²⁾ Novak G., Naše more, Split, 1927, str. 33, 34 II izd. Zagreb, 1932, str. 36, 37.

²³⁾ Glotz, Histoire Grecque, Tome III, avec la collaboration de Robert Choën, u Histoire

Ancienne, deuxième partie, Paris, Presses universitaires, 1936, str. 404.

²⁴⁾ Polyb. II, 12,3; III, 16,3; IV, 16,6, VII, 15 i dr., Caesar, B. c. III, 26,4, 28,1 i dr.; Ptolem, II 16,3; Liv. XLIII 20,4, XLIV 30, 6,7; Steph. Byz. 48 ed Meineke; Lucan. V 7,9; Tab. Peut. VII 2; Strabo VII 316, Appian, III. 7; Plin. N. h. III 144, 145; Hierocl. 656,4; Geogr. Rav. IV, 15 i dr.; Diodor, XV 13, 14.

²⁵⁾ Polyb. II, 12,3, III, 16,3, IV, 16,6.

²⁶⁾ Polyb. VIII, 13,1 ss, 14.

²⁷⁾ Polyb. XXVIII, 8,4.

²⁸⁾ Praschniker und Schober, Archäologische Forschungen in Albanien und Mon-

Schober detaljno navode i slikama potkrepljuju, vidi se jasno da su sva ta mjesta bila utvrđena nekako istovremeno, možda i od istih majstora. Govoreći o Meteonu (Medunu) kažu spomenuti pisci koji su sve to na licu mjesta ispitali: »In technischer Beziehung geht die Mauer in jeglicher Hinsicht mit der weiter unten beschriebenen Mauer von Lissos zusammen . . . Eine Datierung der Mauer von Meteon ergibt sich mittelbar durch den Vergleich mit der für uns einen festgelegten Ausgangspunkt bildenden Mauer von Lissos. Danach wird auch die Mauer von Meteon dem vierten, spätestens dem dritten Jahrh. v. Chr. angehören. Erbaut ist sie jedenfalls, wie ein Vergleich mit anderen rein illyrischen Burgen, wie z. B. Gaittani lehrt, von griechischen Baumeistern.«³³⁾

Iz istraživanja Praschnikera i Schobera, kao i iz izvrsnih slika kojima je njihova publikacija popraćena, očito je da su svi gore spomenuti ilirski gradovi, dakle i Lissos, sagrađeni nekako u isto doba. Za ove druge gradove nikada nikome nije palo na pamet da ustvrdi da su oni bili grčke kolonije. Iz arheoloških nalaza ništa nas ne ovlašćuje da posumnjamo da Lissos nije bio, kao i oni ostali, ilirski, i ništa nas ne ovlašćuje da ustvrdimo da bi on bio grčka kolonija. Praschniker i Schober sami utvrđuju da, po tehnici gradnje, svi ovi gradovi idu u IV ili najkasnije III-e stoljeće, a dodaju da su ih gradili grčki graditelji, jer se ističu od drugih gradova, koje su sigurno gradili domaći graditelji.

Uza sve to, tvrde Praschniker i Schober da je po Diodoru XV, 13, Dionizije Stariji sagrađio Lissos, ali ipak na mjestu jednog starijeg naselja. Šta više, oni uzimaju da se cijeli tekst koji se nalazi kod Diodora u spomenutoj knjizi XV, odnosi na Lissos. Prema tome je Dionizije Stariji okružio novi grad ogromnim bedemima, tako da se on mogao ponositi najvećim i najopsežnijim utvrdama cijeloga grčkoga svijeta. On je iskitio grad velikim gimnazijima na rijeci Anaposu, i uresio ga hramovima koje je opremio uvelike bogato i sjajno. Pisci ističu: »Wir haben im Laufe zweier längerer Aufenthalte in Alessio Gelegenheit gehabt, die leider seit Ciriacus sehr veränderten Ruinen gründlich zu untersuchen, und auch die sehr zerstörten Reste haben uns noch ein Bild von Grossartigkeit vermittelt, das die rühmenden Worte Diodors rechtfertigt, wenn auch gar manche griechische Städte noch weit mächtigere Ummauerungen aufzuweisen haben.«³⁴⁾

Ne znamo kako se u odličnoj ovoj radnji uvukla ova posljednja pogreška, kad je već C. Müller u svom izdanju Diodora u »Epitomama« označio, da se tu radi o Sirakuzi,³⁵⁾ a onda iza njega nalazi se u Vogelovom izdanju Diodora uz ovaj posljednji pasus knjige XV, 13 primjedba »deest cum multis nomen Syracusarum.«³⁶⁾

Nije potrebno da se ovdje duže upuštamo u dokazivanje da se ovaj dio Diodorovog teksta ne odnosi na Lissos nego na Sirakuzu, dovoljno je, mislim, ako istaknem da nijednu od svih tih veličanstvenih zgrada, koje se ovdje spominju, nijedan

tenegro (Akademie der Wiss. in Wien, Schriften der Balkankommission, Antiquarische Abteilung, Heft VIII, 1919) str. 14 i d.

³⁰⁾ Praschniker-Schober, o. c. str. 30. — ³¹⁾ Isti, str. 63. — ³²⁾ Isti, str. 7. — ³³⁾ Isti, str. 9, 10. — ³⁴⁾ Isti, str. 6, 7.

³⁵⁾ Praschniker i Schober, o. c. str. 14, 15.

³⁶⁾ C. Müllerus, ed. Diodori, Parisiis, Didot 1844, Epitome.

³⁷⁾ Diodori Bibliot. Histor., rec. Vogel, Lipsiae, 1893, III, 377.

stari pisac ne nalazi u Lissosu, pa ni najstariji od njih, Polibije, koji Lissos, kako smo vidjeli, detaljno opisuje, ne nalazi za vrijedno ni da spomene sve te veličanstvene građevine, i ako do njegova doba Lissos nije bio nikada porušen. U Lissosu nije se našao nikakav trag kakovom veličanstvenom grčkom hramu, kakovim gimnazijima ili sličnom. Sve se to pripovijedanje odnosi na Sirakuzu. A onda, tu se izriješkom spominje rijeka Anapos³⁷⁾ koja se je, kako je vrlo dobro poznato, izlivala u sirakušku luku, dok se rijeka koja je tekla i teče uz Lissos, zvala u doba Polybijevo Ardaxanos³⁸⁾, a tako se bez ikakove sumnje zvala i u IV i u I stoljeću pr. Hr. U Lješju nije nađen nijedan grčki natpis, štaviše ne postoji nijedan komad novca, koji govorio da je Lissos bio grčka kolonija, a najstariji komad novca grada Lissosa je iz kraja III ili početka II stoljeća, dakle iz vremena kad je Lissos bio autonoman grad, pod vrhovnom vlašću Makedonaca.³⁹⁾

Nijedan grčki pisac koji je došao do nas, bilo koliko sačuvan, a pisao je prije Diodora, ne spominje Lissos kao grčki grad, dok skoro svi grčki pisci koji govore o Jonskom moru, spominju uvijek njegove susjede, gradove Apolloniju i Epidamnos kao grčke gradove. Pseudo-Skylaks spominje (oko 335 pr. Hr.) Epidamnos kao πόλις Ἑλληνίς, pa Apolloniju isto tako⁴⁰⁾ kao πόλις Ἑλληνίς,⁴⁰⁾ dok Lissos i ne spominje. Upravo ovaj fakat što Pseudo-Skylaks ne samo ne spominje Lissos kao grčki grad, nego što ga uopće ne spominje, dok ipak spominje Buthou koja isto tako nije bila grčki grad, navodi me na misao da je vrijeme kada je Pseudo-Skylaks napisao svoj Periplus, dakle oko god. 335 pr. Hr. terminus ante quem non za gradnju bedema oko Lissosa od strane Ilira, dok je opet navala na Lissos, prilikom koje Polybije tačno opisuje i Lissos i Akrolissos, terminus post quem non za gradnju ovih dvaju utvrđenih mjesta. Dakle Lissos nije bio ovako utvrđen prije 335, a bio je to prije 213, što odgovara tvrđnji Praschnikera i Schobera, dakle ili krajem IV stoljeća prije Hr. ili početkom III-eg.

Kojeg je porijekla sama riječ Lissos, albanski Lješ, nije moguće tačno odrediti. Hahn je mislio da je ona ilirskog porijekla, jer »leš« znači albanski »vuna, kosa«.⁴¹⁾ To je isto prihvatio i Tomashek.⁴²⁾ I u grčkom jeziku postoji riječ »lissos«. Ona se nalazi i kod Homera⁴³⁾ i kod Apollonija Rodijskog,⁴⁴⁾ pa i kod Diodora Sikulskog.⁴⁵⁾ Thesaurus graecae linguae prevodi grčku riječ λίσσος, η, ον, sa »laevis, glaber«, Pape u »Griechisch-deutsch. Handwörterbuch« sa »glatt«. Po nekima je »lissos« možda predindogermanskog postanja.⁴⁶⁾ Iz svega se ovoga vidi da nam u ovome pitanju filologija ne može još da pomogne.

Prema tome, svi realni dokumenti govore o Lissosu da je on na jednom starijem možda predindogermanskom naselju, od Ilira osnovan i od njih utvrđen u isto

³⁷⁾ Diodor XV, 13.

³⁸⁾ Polyb. VIII, 13.

³⁹⁾ Brunšmid, o. c., str. 73.

⁴⁰⁾ Scylacis Caryandensis Periplus, GGM. ed Müller, Parisii Didot, 1855, str. 31, 32.

⁴¹⁾ Hahn, Albanische Studien, Jena 1854 I, 227, 242, 243, 273, III, 62, 238, Godin, Wörterbuch der albanischen und deutschen Sprache, Leipzig, 1930, str. 182 i 402.

⁴²⁾ Tomashek, Die vor-slavische Topographie der Bosna. Mitt. d. geogr. Gesellschaft Wien, 1880, str. 550.

⁴³⁾ Odiseja 3,293; 5,414; 10,4.

⁴⁴⁾ Apollonii Rhodii Argonautica, 2,383; ed. Merkel, Lipsiae, 1913, pg. 56.

⁴⁵⁾ Diodor, 20, 41.

⁴⁶⁾ Krahe, Die alten balkanillyrischen Geographischen Namen, Heidelberg, Winter 1925 str. 11.

vrijeme kada su oni krajem IV ili u prvoj polovini III-eg stoljeća utvrđivali svoje druge gradove pomoću grčkih graditelja.

Međutim, i ako nema nikakvih arheoloških spomenika koji bi mogli ukazati da je Lissos bio grčko naselje, i ako se ne može ničim pokazati da je ikada u toku IV, III i II stoljeća u Lissosu bio grčki grad, ipak su neki pisci, kako smo vidjeli, uzeli da je Lissos bio grčka kolonija koju je osnovao Dionizije Stariji. Podlogu zato dao im je Diodor koji u svojoj Βιβλιοθήκη XV, 13, prema sačuvanim rukopisima piše ovako: Ἄμκ δὲ τούτοις πραττομένοις κατὰ τὴν Σικελίαν Διονύσιος ὁ τῶν Συρακοσίων τύραννος ἔγνω κατὰ τὸν Ἀδρίαν πόλεις οἰκίζειν τούτο δὲ ἔπραττε διανοούμενος τὸν Ἴόνιον καλούμενον πόνρον ἰδιοποιεῖσθαι, ἵνα τὸν ἐπὶ τὴν Ἥπειρον πλοῦν ἀσφαλῆ κατασκευάσῃ καὶ πόλεις ἔχῃ ἰδίας εἰς τὸ δόνασθαι ναυσὶ καθορμισθῆναι. ἔσπευδε γάρ ἄφνω μεγάλας δυνάμεις ἐπιπλεῦσαι τοῖς κατὰ τὴν Ἥπειρον τόποις καὶ συλῆσαι τὸ ἐν Δελφοῖς τέμενος, γέμον πολλῶν χρημάτων. διὸ καὶ πρὸς Ἰλλυριοῦς ἐποίησατο συμμαχίαν δι' Ἀλκέτου τοῦ Μολοττοῦ, ὃς ἐτόγγανε φυγὰς ὧν καὶ διατρίβων ἐν ταῖς Συρακοσίαις.

Dionizije poslao Ilirima koji su bili zapleteni u rat 2000 momaka subojnika i 500 grčkih bojnih oprema. Na to su Iliri provalili u Epir i doveli Alketasa na prijestolje. U sukobu sa Mološanima pobijediše Iliri koji poubijaše više od 15.000 Mološana. Sada su Lakedemonci poslali pomoć Mološanima, koji su Ilire odbili: ἄμκ δὲ τούτοις πραττομένοις Πάριοι κατὰ τινα χρησμὸν ἀποικίαν ἐπέμφσαντες εἰς τὸν Ἀδρίαν ἔκτισαν ἐν αὐτῷ νήσῳ τὴν ὀνομαζομένην Φάρον, συμπράξαντος αὐτοῖς Διονουσίου τοῦ τυράννου. οὗτος γάρ ἀποικίαν ἀπεσταλκῶς εἰς τὸν Ἀδρίαν οὐ πολλοὶς πρότερον ἔτεσιν ἐκτικῶς ἦν τὴν πόλιν τὴν ὀνομαζομένην Λίσσον.⁴⁷⁾

Godinu dana iza toga, u 99 Olimpijadi (384--381 pr. Kr.): ἐπὶ δὲ τούτων Πάριοι μὲν τὴν Φάρον οἰκίσαντες τοὺς [τε] προσνοικοῦντας βαρβάρους ἐν τινὶ χωρίῳ καθ' ὑπερβολὴν ὀχυρῶ ὄντι εἴσπν κατοικεῖν ἀσινεῖς, αὐτοὶ δὲ πρὰ θάλατταν κτίσαντες πόλιν ἐτείχισαν.

Ali su ovi urođenici barbari bili nezadovoljni sa doseljenim Grcima, pa pozvaše Ilire, koji su stanovali preko puta na kopnu. 10.000 Ilira na malim ladama doplovi na Pharos i poubija mnoge Grke: ὁ δ' ἐν τῇ Λίσσῳ καθεστραμένος ἔπαρχος ὑπὸ Λιονουσίου τριήρεις πλείους ἔγων ἐπέπλευσε τοῖς τῶν Ἰλλυριῶν πλοικρίοις; neke potopí, druge zarobi, poubi više od 5000 barbara i zarobi ih oko 2000.⁴⁸⁾

Mjesto Λίσσον, kako smo ovdje naveli po izdanju Vogelovom nalazi se kod Diodora XV. 13 u kodeksu Patmiusu, koji je iz X ili XI stoljeća, Λίσσον dok se u istom kodeksu kod Diodora XV, 14 mjesto τῆ Λίσση, kako smo ovdje po Vogelu uzeli, nalazi λύση, a kodeks Coislinianus iz XV stoljeća ima Λίσση. U izdanju C. Müllera (Paris, 1855) nalazi se isto kao i kod Vogela. Isto tako se nalazi i u dva Wesselingijeva izdanja iz 1755 i 1793, samo što je u izdanju iz god. 1755 akcenat na posljednjem slogu Λίσσον. U Dindorfovom izdanju, Teubner 1867, nalazi se na prvom mjestu Λίσσον a na drugom Λίσσφ.

Kako smo već vidjeli, Lucius je prvi na to upozorio da se pod Λίσσον i Λίσση u navedenom Diodorovom tekstu ima da razumije Issa na otoku Visu, u tadašnjoj Dalmaciji. Kao dokaz za tu svoju tvrdnju navodi Lucius da se »grad Lissos nalazi na kopnu kod ušća Drina, nema ni luke, ni sigurnog sidrišta za lađe, leži na nezgod-

⁴⁷⁾ Diodor, XV, 13.

⁴⁸⁾ Ibid., XV, 14.

nom mjestu da se iz njega pređe Jonski tjesnac, i osigura plovidba za Epir, a potpuno je beskoristan da se iz njega dominira nad unutrašnjošću Jadranskog mora, i da se pomognu Farani koji su toliko od njega udaljeni.«⁴⁹⁾

Protiv mišljenja Luciusova ustao je Ljubić, tvrdeći da se kod Diodora, u navedenom tekstu, može da radi samo o Lješ, a nipošto o Visu. Kao dokaz za tu svoju tvrdnju služi Ljubiću sam tekst Diodorov. Dionizije je, kaže Ljubić, odlučio da gradi gradove »na obali Jadrana«, na obali »a ne na otocima«, primjećuje Ljubić, a pogotovo ne na otoku Visu, koji leži usred Jadranskog mora. I to je učinio u nakanu da postane gospodar tjesnaca, koji se Jonski zove«. Na ovo primjećuje Ljubić: »Lješ, epirski grad, leži na tjesnacu, koji se zove Jonski, a Dionizije je htio da postane gospodar ovog tjesnaca. Protivno od ovoga Vis leži jako unutar u Jadranskom moru i dalek je od tjesnaca oko 250 talijanskih milja: dakle je Lješ, a ne Vis dolazio Dioniziju u račun.« Iz riječi Diodorovih »da otvori sebi siguran put u Epir« zaključuje Ljubić: »Dakle je Dionizije mislio da osnuje naselja u Epiru, a ne u Dalmaciji. Dionizije je htio da preveze velike čete u Epir i da opljačka hram u Delfima. Zbog toga je on s Ilirima sklopio savez. U tu je svrhu njemu odgovarao Lješ, grad u samom Epiru, koji je imao vrlo prostranu luku, ležao na kopnu i nije bio daleko od hramova u Dodoni i Delfina. Vis je naprotiv duboko unutar Jadrana, daleko od Epira, od Ilirije i kontinenta, i vrlo daleko od Dodone i Delfa.«

Pobijajući Luciusa, koji kaže da se kod Diodora na spomenutim mjestima uvukla pogreška prepisivača, kaže Ljubić: »ali nije lako zamisliti kako se je ova pogreška mogla da uvuče na toliko mnogo mjesta (tantissimi luoghi) kod Diodora, gdje se uvijek čita Lisso, a ne Lissa.«

Ljubić uzima da se cijela 13 glava XV knjige Diodorove odnosi na Lissos, pa mu je onda jedan dokaz za Lissos a protiv Isse i taj, što je navodno Dionizije sagrađio u Lissosu brodarnicu. To se može, misli Ljubić, odnositi samo na Lješ, a nipošto na Vis, jer je viška luka velika i dobra i u njoj brodarnice ne treba.⁵⁰⁾

Ljubićev članak vrvi pogreškama, od kojih neke treba odbiti na vrijeme kada je pisao. Tako, na pr., on kaže da je Skylaks živio prije Dionizija, a kako Skylaks spominje Issu, znači da ju Dionizije nije mogao osnovati. Osim toga Ljubić se i nije služio grčkim originalom, nego prijevodom Compagnonia koji je ne samo netačan na ovom mjestu, nego i kriv. Tako na pr. *ἔγνω κατὰ τὸν Ἀδριανὸν πόλεις οἰκίζεῖν* prevodi Ljubić, po Compagnoniu: »Circa quel tempo Dionigi eccitò i Siracusani a fabbricare città sulla costa del mare Adriatico«. Na osnovu ovako krivog prijevoda stvara on, kako smo gore vidjeli, zaključke koji već po tome moraju da budu krivi.

Ljubić je bio prvi koji je iznio gornje tvrdnje koje je kasnije A. Bauer samo obukao u modernije i naučnije ruho.

God. 1895 izašla je rasprava A. Bauera »Die Anfänge österreichischer Geschichte«. U prvom dijelu te rasprave dokazuje A. Bauer skoro istim argumentima kojima i Ljubić, da se kod Diodora ima čitati samo Lissos i da je to Lješ u današnjoj Albaniji. Bauer ne spominje ni Ljubićevu radnju, a ni ne navodi Luciusovo mišljenje koji je bio prvi, koji je rekao da treba čitati mjesto »Lisson« »Issan«.

⁴⁹⁾ Lucius, De regno Dalmatiae et Croatiae 1, 26.

⁵⁰⁾ Gliubich, Nummografia dalmata, str. 123, 124, 125.

A. Bauer kaže: »Einzig und allein Pseudo-Skymnos, der Verfasser eines geographischen Gedichtes, das um das Jahr 90 v. Chr. entstanden ist bezeichnet Lissa geradezu als Colonie der Syrakusaner. Dies ist der Grund, auf den hin viele Forscher Lissa unter die Colonien des Dionysios zählen, und bei Diodor in den angeführten Capiteln entweder beidemale oder doch an der zweiten Stelle anstatt Lissos — Issa in den Text setzen« Bauer priznaje da se iz toga što je u tekstu Lissos i Lisso ili Issan i Isse, ne da ništa zaključiti ni u prilog čitanju Lissos ni Issa, i ako on misli da je vjerojatnije prvo čitanje, već zbog toga što je tako do nas došlo. Poput Ljubića misli A. Bauer da u tom pitanju odlučuje samo veza u kojoj to dolazi.⁵¹⁾

Osnivanje toga grada je — kaže Bauer — u vezi sa pothvatima kod Molossa. Tome je cilju odlično služilo jedno naselje kod Lješa na ušću Drina, a nipošto zauzimanje Visa, pa prema tome treba da na prvom mjestu ostane u tekstu Λίσσον. Ali i na drugom mjestu u gl. 14 mora da u tekstu ostane ἐν τῇ Λίσσῳ. Kao razlog da na ovom drugom mjestu ima da ostane gornji tekst, navodi A. Bauer, da mjesto iz kojeg je Faranima došla pomoć, može da bude samo ono isto, koje je već u gl. 13 navedeno; inače bi manjkao u Diodorovom tekstu jedan bitni ulomak, naime navod da je Dionizije i na Issi (Visu) sagradio jednu stanicu za svoju flotu. Međutim Bauer ovo isključuje.

Protiv Bauerovih zaključaka u ovom pitanju istupio je Beloch, sa tvrdnjom da je Issu osnovao Dionizije Stariji. Njegova je argumentacija ova: da je Issa bila sirakuška kolonija, dokaz nam je Skymnos Hijski, pa natpisi koji ukazuju da je tu postojala dorska κοινή i 3 starodorske phyle. Nije moguće da su Sirakužani bilo u koje drugo vrijeme na Visu osnovali svoju koloniju. Zato imaju pravo oni koji mjesto Λίσσον ili Λίσση u Diodorovim rukopisima koji su do nas došli, kažu da treba čitati ili bar podrazumijevati Issu. Dobro je poznato kako su u Diodorovim rukopisima više puta imena strahovito iskrivljena, pa bi bila pedanterija kad bismo se ovdje htjeli hvatati za slova. Inače se, osim u Diodorovim rukopisima, Lissos nigdje ne spominje kao grčki grad.⁵²⁾

Belochovo dokazivanje nije ipak mnoge uvjerilo, pa ga Fluss u Realencyclopädie s. v. Lissos ne prihvata.

Uzevši cijelo pitanje u pretres ja tvrdim, na osnovu onoga što sam već iznio o Lissosu, i onoga što ću sad iznijeti u vezi s ovim pitanjem:

- 1) Dionizije Stariji nije osnovao Lissos;
- 2) Dionizije Stariji je oko 390 g. pr. Hr. osnovao Issu,
- 3) Pomoć Pharanima protiv Ilira nije došla iz Lissosa, nego iz Isse.

Najstariji pisac koji opisuje Jadransko primorje i otoke, a koji nam se sačuavao, je t. zv. Pseudo-Skylaks, koji je napisao svoj »Periplus« tek pred dolazak Aleksandra Velikoga na makedonski prijesto, oko 335 godine pr. Hr.⁵³⁾ U tom svom »Periplusu« spominje Skylaks Issu kao grčki grad: Ἐνταῦθα γὰρ ἔστι νέος Φάρος, νῆσος Ἑλληνίς, καὶ Ἴσση νῆσος, καὶ πόλεις Ἑλληνίδες αὗται⁵⁴⁾. Dakle god. 335 pr. Hr. bila je u Grčkoj Issa poznata kao grčki grad.

⁵¹⁾ A. Bauer: o. c. str. 133—134.

⁵²⁾ Beloch, Griech. Geschichte, III, 1. 2, Berlin, str. 118.

⁵³⁾ Müller, De Scylace Caryandense, u izdanju Geogr. Gr. minores str. XXXIII—XLIX.

⁵⁴⁾ Geogr. Gr. Min., ed. Müller, str. 29.

U prvoj polovini III stoljeća napisao je Apollonios Rodijski, u svoje doba jedan od najistaknutijih pisaca u Aleksandriji, svoje pjesničko djelo Ἀργοναυτικά, u kome spominje u Jadranskom moru i Issu.⁵⁵⁾

Iz Polybijeovog opisa Isse i njezine borbe protiv Ilira (II 8, 5. 11, 11. 32, 9, 2.) očigledno je da je Issa bila tada potpuno grčka. Issejski poslanik Kleemporos je puni Grk. (Appian, Illyr. 7).

A. Bauer kaže da jedini Pseudo-Skymnos govori o Issi kao koloniji sirakuškoj. Međutim treba opaziti, da je A. Bauer istrgao iz Pseudo-Skymnosovog teksta samo onaj stih koji govori o Issi, dok nije uzeo u obzir ono što Pseudo-Skymnos govori ranije. Potrebno je bilo uzeti više stihova, da se vidi od koga je to Pseudo-Skymnos preuzeo. Ti stihovi (405—414, GGM I 214) glase ovako:

ἔξῃς δὲ μεγάλη χερρόνησος Ἰλλυκὴ.

.....

ὡς φασὶ Τίμαιός τε Κάρτασθενης

νήσος κατ' αὐτὸς δ' ἔστιν Ἰσσα λεγομένη,

Συρακοσίων ἔχουσα τὴν ἀποικίαν.

Dakle, ne iznosi ovdje Pseudo-Skymnos svoje mišljenje o krajevima i otocima na Jadranu, nego ono što kažu Timej i Eratosten. Ne može se sumnjati u ispravnost čisto geografsko-historijskog navoda Timeja za događaje, koji su njemu skoro savremeni, a o kojima je on u Ateni imao originalnih savremenih djela i dokumenata. On se, šta više, suviše držao svojih izvora, tako da mu Polybije (12, 25) predbacuje da je βιβλιακός. Prema tome se ne radi u ovom slučaju o Pseudo-Skymnosu, dakle o piscu koji je svoje djelo napisao oko god. 90 pr. Hr., t. j. oko 300 godina poslije Dionizijeve djelatnosti na Jadranu, nego o Timeju koji se rodio tek oko 20 godina poslije Dionizijeve smrti, i čiji je otac aktivno učestvovao u historiji Sicilije, a on sam morao bježati ispred Agathoklesa. Drugi je izvor Pseudo-Skymnosu na ovom mjestu Eratosthenes čija je naučna vrijednost izvan svake sumnje.

Poslije ovih starijih pisaca nije potrebno da ovdje iznosimo ono što su o Issi kazali Strabo (II 124, VII 315), Appian (III 7), Ptolemej (II 16) i drugi. Iz navedenih je pisaca jasno da je Issa bila grčka, i to sirakuška kolonija i da je osnovana mnogo prije sastava Skylaksovog »Periplusa«.

Osim pisaca daju nam arheološki nalazi na otocima i na istočnoj obali Jadrana pun dokaz da je Issa naseljena od Sirakužana u prvoj polovini IV stoljeća.

Da je Issa sirakuška naseobina, dokaz nam je dorski dijalekat issejskih natpisa.⁵⁶⁾ Iz njih osim dorske κοινή proizlazi da su postojale 3 starodorske phyle. Ma koliko A. Bauer naglašavao da česta pojava imena Dionysios na natpisima nađenim u Issi i njenim naseljima ne može da bude dokazom da je Issa bila sirakuška naseobina, ta je pojava vrlo značajna, i govori, bez svake sumnje da je između Isse i Syrakuze postojao vrlo uzak odnos.

Još u IV stoljeću osnovala je Issa naselje kod Lumbarde na Korčuli, naselja u Tragurionu, u Epetionu, Saloni, i možda Spalatonu. Psefisma nađen na otoku Kor-

⁵⁵⁾ Apollonii Rhodii Argonautica IV, 561—570, rec. R. Merkel, Lipsiae, Teubner 1913, str. 146.

⁵⁶⁾ Dittenberger Sylloge³, 141, cf. Be-loch 1, c.

čuli, između uvala Račišća i Prvi Žal, na uzvisini Koludrtu potječe iz IV stoljeća. Kako se iz natpisa vidi, ovo je naselje osnovala Issa.⁵⁷⁾ Isto tako se iz natpisa nađenih u Tragurionu, Saloni i u Splitu vidi bez svake sumnje da su ovo bila isejska naselja,⁵⁸⁾ što sve potvrđuje pisanje Polybija da su i Epetion i Tragurion isejska naselja. Polybije XXXII, 9 piše: da su Issejci već ponovo poslali glasnike u Rim da Dalmati napadaju njihovu zemlju i gradove — *αὐταὶ δ' εἰσὶν Ἐπέτιον καὶ Τραγούριον*.

I Strabo (VII 5, 5) nam je zapisao da je *Τραγούριον Ἰσσεῶν κτίσμα*.

Još prije polovine ili oko polovine IV stoljeća kuje Issa svoj vlastiti novac, a to onda nastavlja kroz cijelo IV i III stoljeće, a i početkom II stoljeća.⁵⁹⁾ Utjecaj Sira-kuze na najstariji issejski novac je van svake sumnje.

Potrebno je još da se osvrnemo na sam tekst kod Diodora XV, 13 i 14.

Kad su Grci sa Parosa osnovali na otoku Pharosu u Jadranskom moru novu koloniju, »Pharos«, pomogao ih je pri tom Dionizije Stariji, kako nam je to zabilježio Diodor, a ta je pomoć mogla biti samo oružana. Diodorov je tekst na ovom mjestu toliko jasan da se doista ne može razumjeti, kako bi se drugačije mogao tumačiti. Pošto je ispričao, kako su se Parani nastanili na Pharosu i kako ih je pri tom pomogao Dionizije, nastavlja Diodor odmah da pripovijeda dalje kako je malo godina prije toga taj isti Dionizije sagradio grad, koji se zove *Λίσσος*, i onda nastavlja: *ἐκ πρώτης οὖν ὀρμώμενος Διονόσιος . . .* Na tom se mjestu tekst prekida i ostalo je izgubljeno.

Iz ovoga Diodorovog teksta je jasno da se tu ne radi o osnivanju kolonije tamo daleko na jugu, nego o jednoj koloniji, koja je u neposrednoj blizini Parosa, jer gornji tekst Diodorov govori izrično da je on, usidren u toj svojoj bazi, iz nje štiti svoj posjed, dok iz dalekog Lissosa nipošto ne bi bio mogao štiti Pharos, a još manje Ankonu, Numanu i Adriju, od gusarskih ili drugih napadaja. Issa, a ne Lissos, mogla je da štiti sva ova mjesta. A to je ona i činila.

Kad su urođenici koji su živjeli na Hvaru, prije nego je sagrađen »Pharos« od Parana, nezadovoljni sa novim došljacima, pozvali u pomoć Ilire sa susjednog kopna, prešlo je preko 10.000 ljudi na malim lađama preko kanala na Pharos. Ti su Iliri poubijali mnoge Grke. Sada eparh kojeg je Dionizije bio postavio u Issi, isplovi sa više triera protiv malih ilirskih lađa; neke potopi, a neke zaplijeni, poubija preko 5000 barbara, i zarobi ih oko 2000.

Za onoga koji pozna prilike i udaljenosti na Jadranskom moru, jasno je da je Grke na Pharosu mogao pomoći u ovoj prilici samo eparh sa obližnjeg otoka Isse koji je za najviše 10—12 sati, već prema vremenu, mogao da sa svojim trierama prispje do grčkog Parosa. Isto toliko je vremena trebao otprilike glasnik koji je po hitao da saopći da su Iliri navalili. Prema tome je sve zajedno: saopćenje glasnika, priprema i trajanje vožnje iz Isse do Parosa moglo da traje najviše jedan dan ili dan i po, jer udaljenost Starigrad—Vis iznos 22 m. milje (40·744 km).⁶⁰⁾ Od Parosa

⁵⁷⁾ Brunšmid, nav. dj. str. 10.

⁵⁸⁾ Brunšmid, nav. dj. str. 32—34.

⁵⁹⁾ Brunšmid, o. c. 58, 59 i Tab. III—VI.

⁶⁰⁾ Gerolimich, Manuale pratico del capitano-armatore, Trieste, Trani, 1927 — Admi-

ralty distance Tables vol. II, Mediterranean, Black, und Red-Sea, Published by order of the Lords Commissioners of the admiralty, London 1917.

do Lissosa, današnjeg Lješa u Albaniji, ima 185 milja (342·62 km), dakle za 8·5 puta je Lješ od Starogagrada udaljeniji od Visa. Uz povoljne uslove mogao je glasnik da na jednoj osrednjoj lađi prevali taj put za 90—120 sati. Kako se u ovim stranama, punim sika i grebena nije moglo jednako ploviti i po danu i po noći, i kako se plovilo što više uz obalu, to je za put Pharos—Lissos trebalo najmanje 8—10 dana, a isto toliko trebala je flota za put Lissos—Pharos, dakle ukupno same plovidbe 16—20 dana. Uzme li se k tome u račun protivan vjetar, nemirno more, eventualna oluja, i toliko drugih nepredvidivih okolnosti koje na moru iskrsavaju, a uz to i pripremu za odlazak, to se mora pretpostaviti da je od odlaska glasnika iz Pharosa do dolaska eparhove flote trebalo otprilike mjesec dana. Kroz to vrijeme sigurno bi šačica Grka u novom Pharosu bila davno podlegla ogromnoj masi Ilira. Nemoguće je, dakle, uzeti da je Grcima na Pharosu došla pomoć iz Lissosa, već zato što takovu pretpostavku ne dopušta udaljenost ovih dvaju mjesta.

Dokazano je, da je Issa bila sirakuška naseobina. Ako je Issa postojala kao grčko naselje istovremeno sa Pharosom, o čemu nas uvjerava Skylaks i što A. Bauer čak i ističe i priznaje, onda je nerazumljivo kako to da ugroženim Grcima na Pharosu ne dolazi pomoć od susjedne Isse, odakle je mogla da stigne po skoro svakom vremenu za nekoliko sati, nego je potrebno da se šalju glasnici u daleki Lissos i da iz tog dalekog Lissosa dođe pomoć Pharosu, za što je trebalo po najpovoljnijem vremenu barem jedno 20 dana. Dakle: ili je Issa postojala, u doba kad su Grci na Pharosu napadnuti, i onda ih je iz nje pomogao eparh Dionizijev, ili u doba napadaja Ilira na grčki Pharos ona nije postojala, jer da je postojala, pomoć je trebala da dođe iz nje, a ne iz dalekog Lissosa. Da je ona u to doba postojala, u to ne sumnja ni A. Bauer. Dakle je uspješna pomoć Pharosu mogla doći iz Isse, a ne iz Lissosa.

A da je doista tako, t. j. da u Lissosu nije postojala nikakova sirakuška flotna stanica za odbranu Jadranskog i Jonskog mora od gusara i nikakav sirakuški posjed na istočnoj obali južnog Jadrana, imamo jasan dokaz i iz samoga Diodora. On nam (XVI 5) pripovijeda kako je Dionizije Mlađi osnovao dva grada u Apuliji sa svrhom da zaštiti prolaz kroz Jonsko more, od gusara koji su se zalijetali sa obala naseljenih stranim narodima i pljačkali trgovačke lađe u tolikoj mjeri da su spriječavali njihovu vožnju po Jadranu. Diodor to tačno kaže ovako (XVI 5):

Διονύσιος ὁ τῶν Συρακοσίων τύραννος ὁ νεώτερος... κατὰ δὲ τὴν Ἀπουλίαν δύο πόλεις ἔκτισε βουλόμενος ἀσφαλῆ τοῖς πλέουσι τὸν Ἰόνιον πόρον ποιῆσαι· οἱ γὰρ παραθαλάττιον οἰκοῦντες βάρβαροι ληστρίνι πολλαῖς πλέοντες ἄπλουν τοῖς ἐμπόροις παρεσκευάζον πᾶσαν τὴν περὶ τὸν Ἀδρίαν θάλατταν.

Rječitijeg dokaza od ovoga, da Lissos nije sagradio Dionizije Stariji, jedva da bi bilo moguće naći. Da je Dionizije Stariji sagradio Lissos da štiti Jonsko more, zar bi trebalo da njegov sin gradi nova dva grada na apulskoj obali u tu istu svrhu?

Očigledno je, dakle, da Dionizije Stariji nije sagradio nikakav grad da čuva Jonski tjesnac, a najmanje Lissos koji ga i nije mogao čuvati. Tu je zadaću mogla da u ovim stranama vrši samo Apollonia, a onda Korkira, dok je na Jadranskom moru mogla da slobodnu plovidbu najbolje štiti Issa.

Dionizije Stariji — prema pripovijedanju Diodora XV, 13 — »odluči osnivati gradove po Jadranskom moru. To je činio namjeravajući sebi prisvojiti t. zv. Jonski tjesnac (more), da učini sigurnom plovidbu u Epir i da ima vlastite gradove, da može lađama pristajati. Žurio se naime da brzo doplovi s velikim četama do krajeva po Epiru i opljačka svetište u Delphima koje je bilo puno velikog blaga. Zbog toga učini savez s Ilirima, zbog Mološanina Alketasa koji je upravo bio izbjeglica i boravio je u Sirakuzi«

A. Bauer uzima ovo pripovijedanje Diodorovo kao potpuno istinito, pa u vezi s njim kaže (l. c. 130): »Kurz vor ihrer Niederlassung auf Lesina hatte der Tyrann von Syrakus, der ältere Dionysios, an der Mündung des Drin, bei dem heutigen Alessio eine Colonie Lissos begründet, um für seine in Nord- und Mittelgriechenland geplanten Unternehmungen einen sicheren Landungsplatz und Ausgangspunkt zu haben.«

Diodorovo je pripovijedanje, na ovom mjestu, međutim, sasvim netačno, i pokazuje da je on ovdje složio dvije vijesti koje je našao kod svojih izvora u jednu, a da sam nije stvar shvatio. Ne smije se nikako zaboraviti da Diodor piše preko 300 godina poslije ovih događaja.

Jedan pogled na geografsku kartu pokazuje nam nemogućnost da bi Dionizije Stariji bio osnovao gradove na Jadranskom moru, eda otale osigura prijelaz svojih četa sa Sicilije u Epir. A. Bauer ide još dalje, i izričito kaže ono što ni Diodor ne piše, da je Dionizije osnovao upravo Lissos da mu bude sigurno pristanište i ishodište za njegova namjeravana poduzeća u Sjevernoj i Srednjoj Grčkoj.

Međutim, osnutkom kolonije u Lissosu nikako ne bi bio osiguran prevoz četa iz Sirakuze u Epir. Od Lissosa do granice današnjeg Epira ima oko 270 kilometara morskog puta, a u samom Epiru bilo je opet kakovih 50 km, dakle od Lissosa do južne epirske granice oko 320 km morskog puta. Od Lissosa do dijela Otrantskih vratiju, gdje je najkraći prijelaz lađama, koje uz obalu plove iz Sirakuze u Epir, ima oko 250 km (Lissos—Leuka 134 milje, t. j. 248,168 km). Uzmimo sve da su se Dionizijeve lađe kretale poprečno 5 km na sat, znači da je bilo potrebno od Lissosa do Otrantskih vratiju, gdje bi one trebale da osiguravaju prelaz u Epir, 50 sati, pretpostavivši lijepo vrijeme čak i plovidbu noću, vedro nebo, i toliko drugih pogodnih prilika, trebalo je dakle od Lissosa do južnog dijela Otrantskih vratiju dva dana i dvije noći. Isto toliko je trebalo za vožnju natrag. Nije nikako moguće shvatiti, kakovu bi pomoć davala tako udaljena luka za ovakove Dionizijeve namjere. Da je Dioniziju bilo do osiguranja prijevoza vojske spomenutim putem u Epir, bio bi on tu svrhu postigao na mnogo uspješniji način, onako kako je to učinio njegov sin, Dionizije Mlađi, kad je za obranu ovog tjesnaca od gusara osnovao dvije kolonije na apulskoj obali.

Ovako sastavljena, ova Dionizijeva vijest je nemoguća, i nju kao takovu treba potpuno odbaciti, a još više A. Bauerov dodatak, da je jedna takova kolonija bio Lissos.

Diodor je imao pri ruci dvije vijesti: jednu o namjeri Dionizijevoj da na Jadranskom moru osnuje kolonije za obranu svojih trgovačkih interesa na tom moru, kao i vijest o osnutku Isse; druga je vijest govorila o Dionizijevom pomaganju Mo-

lošanina Alketasa i o sklapanju saveza sa Ilirima, šiljanju vojske od 2000 ljudi i oružja, i provali Ilira u Epir da uspostave Alketasa na vlast kod Mološana. Diodor je doveo ove dvije vijesti u vezu, i uzeo da je Dionizije odlučio da gradi gradove na Jadranskom moru, da sebi osigura prijevoz četa u Epir. A. Bauer je pošao još dalje, i ustvrdio da je Lissos osnovan kao baza za operacije u sjevernoj Grčkoj.

Drugi dio Diodorovog pripovijedanja odnosi se na namjeravanu pljačku hrama u Delphima. Ova Diodorova pripovijest, da je Dionizije namjeravao opljačkati hram u Delphima, i da je u tu svrhu htio da iskrca vojsku u Epiru, skroz je izmišljena. E. Meyer (V, 163) ju odbija, ali to svoje odbijanje ne opravdava ničim. Holm (str. 441 i 135) kaže da je kod Diodora zamijenjen Delphi mjesto Dodone.

Neprijatelji tiranije, i Dionizija i njegova sina podvalili su tu namjeru pljačke delfijskog hrama Dioniziju Starijemu, motivišući time njegovo pomaganje Mološanina Alketasa i Ilira, mjesto da su uzeli ono što je bez sumnje stvarno bilo, a to je da je on pomagao Alketasa zato da bi na epirskoj obali imao prijatelja i saveznika. Da je doista ova pripovijest lažna, bit će nam jasno kad posmotrimo prilike u kojima je Dionizije tada živio.

Dionizije Stariji za cijelog je svog života tražio priznanje svoje pjesničke vrijednosti u Ateni, i onda, kad je uprav pred samu smrt to priznanje dobio, veselio se tome više nego najsajnijoj pobjedi na bojnem polju. Zar bi takav čovjek mogao da se nosi mišlju i namjerom da opljačka hram u Delfima, što bi bilo povrijedilo cijeli grčki svijet, a naročito Atenjane.

Pa sve i ako dozvolimo tu mogućnost Dionizijeve namjere, ne može se misliti da bi on preko Epira htio u Delfe. To bi doista bio najzaobilazniji i najnezgodniji put, preko teškog terena, preko Epira, Etolije, Lokride ili Doride, Fokide, dakle preko grčkih država koje su sve, osim Etolije, bile tada angažovane u razračunavanju između Beotije i Atene s jedne, i Sparte s druge strane.

Pretpostavimo sve da je Dionizije Stariji htio da opljačka Delfe. Pa zar mu je za to kao baza trebao Epir? To je nužno moralo dovesti do rata sa svim ovim grčkim državama, koji je mogao potrajati i nekoliko mjeseci, ako bi uopće uspio da se provuče. Zar mu nije bilo jednostavnije i daleko bliže, ako je već htio da takovom pljačkom izazove cio grčki svijet, da direktno iz Sirakuze krene lađama u Korintski zaljev, i da se iskrca sa pljačkaškom ekspedicijom pod same Delfe, da u par sati hoda stigne do Delfa, opljačka ih i da se isto tako brzo vrati na lađe? To bi se sigurno mnogo kasnije i mnogo manje zapazilo nego dug i tegotan put preko Epira i srednje Grčke, kad bi već davno prije nego bi stigao do Delfa, cio grčki svijet bio uzbuđen. Pa, ako je htio još bližu bazu odakle bi isplovio, zar nije mjesto Sirakuze mogao uzeti prijateljski Lokri, pa iz njega krenuti u Korintski zaljev?

Da se vidi nemogućnost ovakove namjere kod Dionizija, koji je svakako bio u najmanje detalje upućen u sve političke prilike tadanjega mediteranskog svijeta uopće, a grčkoga napose, dovoljno je sjetiti se tadanjih političkih prilika u Grčkoj. Tu bi pljačku bio navodno Dionizije zamislio oko 390 godine, i u tu svrhu sagradio Lissos. Doba je to velike borbe Sparte sa Perzijom u Aziji, i Sparte sa Beotijom i koalicijom Korinta, Argosa, Megare, Eubee, zapadne Lokride, Akarnanije, tračkih Halkidana i Atene (395), zatim Antalkidinog mira (392), i novih borba i bojeva,

kad je taj mir atenska narodna skupština odbila (392/391). U takovim prilikama koje su potrajale do 387 godine, bilo je upravo nemoguće nešto slično i zamisliti. Čim bi se Dionizije Stariji bio tada pojavio s vojskom na grčkom teritoriju, on se morao opredijeliti za Spartance ili za njihove protivnike. I doista je Dionizije Stariji, koji se ranije (393 g.) nije dao sklonuti od Atenjana da pređe na njihovu stranu, prešao 387 godine definitivno na stranu Sparte, kojoj je poslao u pomoć 20 svojih triera, pod zapovjedništvom svog šurjaka Polyxenosa. Ove su Dionizijeve triere uvelike doprinijele da su Spartanci prisilili Atenjane da pristanu na Antalkidin mir. Poslije nego što je Antalkidin mir bio od svih u Grčkoj priznat (zimi 387/6 g.) i nastao u Grčkoj mir, nije i opet Dionizije smio da taj mir remeti pljačkom Delfa. Istina je da je Dionizije, bez mnogo obzira, uzimao hramovima njihovo blago. Ali on to nije nikada učinio zbog svoje lične koristi, da napuni svoju privratnu blagajnu ili za dvorski raskoš, nego samo za državne potrebe, u prvom redu za naoružavanje. On se držao načela, kojeg su se držali i drugi grčki gradovi, da su bogovi dužni da onaj grad, koji ih poštuje i potpomažu. Zar nije on, braneći granice, štiti i hramove, zar nije bilo bolje da se hramovima oduzme u svrhu zajedničke, dakle i njihove odbrane dio njihovih dragocjenosti, nego da im neprijatelj oduzme sve, da ih popali ili poruši ?

Diodor je uvijek isticao »bezbožnost« Dionizijevu i nazivao ga »najbezbožnijim čovjekom«. Riječi koje on stavlja u usta Sirakužaninu Teodorosu: »Borimo se protiv božanstva, ako zadržimo za vođu u ratu onoga, koji je opljačkao hramove bogova«, pokazuju dovoljno Diodorovu neobjektivnost prema Dioniziju. Diodor je pobrao anekdote, koje su kolale o Dionizijevoj bezbožnosti, i unio ih u svoje pripovijedanje. Tako je Diodor sasvim anekdotski prikazao, kako je Dionizije opljačkao hram etruščanskoga grada Agylle (Caere) u luci Pyrgi. Međutim je stvar sasvim drugačija. Ta je pljačka hrama u Pyrgi samo epizoda u njegovoj borbi za sigurnost sirakuške trgovine na Tirenskom moru. On je, poslije uspjeha u južnoj Italiji, pošto je porušio Rhegion, utvrdio prevlaku na sjeveru Lokri-a, sa svrhom da spriječi navale Italaca na taj dio Kalabrijskog poluotoka, stvorio sebi ogromnu utvrdu, koja je čuvala ulaz u Tirensko more. Da na tom moru osigura svoju trgovinu, Dionizije je zauzeo otok Elbu.⁶¹⁾ U ekspediciji godine 384 pr. Hr., o kojoj je riječ, Dionizije se utvrdio na jednom mjestu, koji su već jedanput (o. 450 g.) bili Sirakužani osvojili na Korzici, vjerojatno na mjestu, koje se prozvalo Συρακόσιος λιμήν.

Još se manje može vjerovati Diodorovu pričanju o Dionizijevoj namjeri da opljačka hram u Delfima.

Dionizije je još dva puta pomogao Sparti svojom flotom, prvi put prilikom potsjedanja Korkyre (374 g. Xenoph., Hellen. VI, 2). Četiri godine kasnije poslao Dionizije Stariji Sparti pomoćnu flotu od 20 ratnih lađa, a s njima i dobro izvježbanih vojnika, Kelta i Ibera, i 50 konjanika. Tada se vodio boj upravo preko puta od luke Delpha, kod Sikyona. I upravo je Dionizijeva vanredno izvježbana konjica, i ako brojem malena, kako kaže Ksenophon (Hellen. VII, 1), pomogla uvelike udruženim Spartancima i Atenjanima, protiv Tebanaca. Poslije uspjeha te konjice, Dio-

⁶¹⁾ Sr. Pais, Studi storici II sr. 347; De Sanctis, Storia dei Romani II str. 190.

nizijeve su čete napale Sikyon, pobijedile Sikyonijce i zauzele tvrđavu Deras. Iza tih uspjeha vratila se Dionizijeva flota u Sirakuzu.

Da je Dionizije Stariji bilo kada namjeravao da pljačka Delphe, mogao je i ranije, kad je, kao i sada, imao najjaču flotu grčkoga svijeta, da, bilo pod kojom izlikom, a i bez nje uđe u Korintski zaljev, i do podnožja Delpha, i da ih, tako reći, skokom opljačka. Mogao je to učiniti tim više, što su ga zvali u pomoć baš nekako u to vrijeme i jedni i drugi protivnici. Ali upravo tada, Dionizije se držao daleko od borba, koje su se vodile između grčkih država. Kako je onda moguće zamisliti da je Dionizije htio da se na najnezgrapniji i nemogući način uplete u grčki svijet pljačkom Delpha u koje je, zajedno sa Mološanima, trebao da prodre sa sjevera kopnenom vojskom?

Iz svega što smo kazali izlazi, da je Dionizije Stariji osnovao Issu, a ne Lissos. Pričanje Diodorovo je u XV, 13 vrlo mutno i iskrivljeno, njegove kombinacije i zaključci neodrživi, bilo da ih je prvi izrekao on, ili ih prepisao od drugih. Odnosno samih riječi *Λίσσον* i *Λίσσος* u Diodorovom tekstu treba ih izmijeniti u *Ἴσσαν* i *Ἴσση*.

Pitamo se sada, kada je osnovana Issa, tačnije kada ju je osnovala Sirakuza?

25 godišnji Dionizije, nazvan Stariji preuzeo je vlast u Sirakuzi 405 godine pr. Hr. S jedne strane u borbi da se održi na vlasti, a s druge u ljutoj borbi sa Kartazanima, da ih istjera iz grčkih gradova na Siciliji, a i sa cijele Sicilije, u kojoj je borbi imao i lijepih uspjeha, ali i velikih neuspjeha, bio je Dionizije zauzet isključivo Sicilijom sve do 398 godine pr. Hr. Briga da stvori veliku i dobro uređenu kopnenu vojsku, i snažnu i brojčano jaku mornaricu za konačni obračun sa Kartagom, nije mu dopuštala da se drugim bavi. On je u to doba stvorio prvu vojničku silu grčkoga svijeta. Nikad nije ni prije ni poslije njega grčki svijet vidio veću i jaču flotu od njegove.

Da sve ovo podigne, i održi, trebao je Dionizije mnogo novaca. Zapljenom imanja protjeranih protivnika, novcem koji su posjedovali hramovi, porezima i carinama on je mogao sve to stvoriti. Ali jer su s vremenom ti izvori sve više presušivali, zato je trebalo naći izvor, odakle se mogao dobivati novac. Taj je izvor bila trgovina.

Da pridigne svoju trgovinu, pošao je on sada, s jedne strane putem, kojim su išli i njegovi predšasnici, t. j. u Tirensko more, a s druge krenuo je novim smjerom: u Jadran.

Prema tome je terminus ante quem non za osnutak Isse godina 398 pr. Hr. Diodor je zabilježio, da je Dionizije osnovao koloniju Issu nekoliko godina prije nego je pomogao Parane da se nasele na Pharos. On je nadalje kazao, da su se Parani naselili na Pharos god. 385/4. Issa je dakle osnovana prije 385, i to nekoliko godina prije, najvjerojatnije već prvih godina Dionizijeve djelatnosti na Jadranu, dakle oko 397 god. pr. Hr.

Strabo (VII, 331 Meinecke) kaže da je Ankon osnovan od izbjeglica ispred Dionizijeve tiranije. Ako je to tako, onda se to moglo dogoditi samo prije nego je osnovana Issa, dakle svakako prije 385/4 god. a ne kako Holm kaže »nach dem Falle von Rhegion und der Unterwerfung Krotons«, jer je Kroton pao u Dionizijeve ruke

tek 379 g.⁶²⁾ Osnutkom Isse, Dionizije je postao stvarni gospodar plovidbe po Jadranu, pa je bez ikakove sumnje i Ankon, ako su ga i osnovali izbjeglice, došao pod Dionizijevu vlast. Ako je Atria bila Dionizijeva, ako je Issa bila Dionizijeva, to je svakako bio i Ankon, jer sigurno ne bi Dionizije dopustio da između Isse i Atrije postoji kula njegovih najljućih neprijatelja, koji su mu mogli da ometaju sve stečene koristi, napadaju lađe a i naselja.

Ankon je dakle ili osnovan od izbjeglice iz Sirakuze prije Isse, dakle oko 390, a došao je pod Dionizijevu vlast, kad je Issa osnovana, ili je osnovan od Dionizija nekako u isto vrijeme s Issom, a možda i kasnije.

Druga sirakuška kolonija na zapadnoj obali Jadrana bila je Numana, za koju kaže Plinije (III, 111) »Numana a Siculis condita«.

Pitanje, tko je osnovao Adriu (Hatriu) još je uvijek neriješeno. Dok jedni dokazuju, da je Adria bila osnovana od indogermanskih Italaca, i njeno ime izvode od italskog »ater« = crn,⁶³⁾ drugi tvrde, da to ime nije nipošto indogermanskog porijekla, i da se ne može izvesti od »ater«-crn, nego da je to ime etrušćansko, i da možda znači »dvorište« ili »luku.«⁶⁴⁾ Neki su uzeli, da je Adria bio najprije umbrijski, a onda etrušćanski grad,⁶⁵⁾ drugi opet, da je bio venetski⁶⁶⁾. Jedno je sigurno, bez obzira tko ju je osnovao, da je Adria bila u V stoljeću u vlasti Etrušćana. U doba Dionizija Starijega pripala je ona Sirakužanima.

Prema svemu izloženom Dionizije Stariji nekako je u isto vrijeme razvio veliku djelatnost za proširenje i učvršćenje sirakuške trgovine na Jadranskom i Tirenskom moru. On je osnovao kolonije u Ankoni i Numani, zauzeo Adriu na ušću Pada i u nju uselio i Sirakužane, on je osnovao na otoku Issi koloniju Issu, a zatim pomogao Parane da osnuju na otoku Pharosu u Jadranskom moru svoju koloniju. Issa je, kao i ostale spomenute Dionizijeve kolonije, bila izravno pod vlašću Sirakuze, pa je Dionizije u njenoj luci koja je najzgodnija za čuvanje sigurnosti plovidbe na Jadranu, a i posjeda u Dionizijevom kolonijalnom imperiju, postavio svog eparha sa jednim odredom triera. Iz Isse Dionizijev je eparh doista i bdio nad sicilskim posjedom na Jadranu, kao i nad sigurnošću onih koji su bili pod Dionizijevom zaštitom, kao što je bila nova kolonija na Pharosu.

ZUSAMMENFASSUNG. *Die koloniasatorische Tätigkeit Dionysios des Älteren in der Adria.* Die verschiedenartigen, einander oft widersprechenden Auffassungen der koloniasatorischen Tätigkeit Dionysios' des Älteren hängen von der Beantwortung zweier Fragen ab: ob er nämlich i. J. 390 v. Chr. Lissos, das heutige Alessio—Lješ in Albanien, oder Issa auf der Insel Vis in der Adria gegründet habe, sowie ob aus diesem oder aus jenem Orte sein Eparch den Griechen, die Insel Pharos i. J. 385/4 koloniasiert hatten, zu Hilfe geeilt sei. Diodor nennt an beiden Stellen den Ort Lissos, Ps.-Skymnos bezeichnet aber Issa als Kolonie der Syrakusaner.

Eine Änderung von Lissos bei Diodor in Issa hat zuerst Lucius in seinem Werke »De regno Dalmatiae et Croatiae«, dann unabhängig von ihm Karl Müller vor-

⁶²⁾ Holm, nav. dj. str. 119.

⁶³⁾ De Sanctis, Storia dei Romani I str.

102.

⁶⁴⁾ Schuchardt, Alteuropa str. 131.

⁶⁵⁾ E. Meyer, Gesch. d. Altertums II str.

684.

⁶⁶⁾ De Sanctis, nav. dj. str. 155 i op. 3.

geschlagen, doch waren sie auf den Widerstand von Ljubić in der »Nummografia dalmata« (Archiv f. Kunde öst. Gesch. XI, 1851) und von A. Bauer gestoßen.

Aus dem gleichen Aussehen der Wälle von Lissos mit denen anderer illyrischer Städte, wie der von Zgorgesch, Berat, Medun und Skutari ergibt sich, daß sie ungefähr gleichzeitig, nämlich im 4. oder 3. Jahrhundert v. Chr., wahrscheinlich von griechischen Baumeistern errichtet wurden, so daß die Schilderung von Lissos als einer rein illyrischen Stadt durch Polybios, der es zum erstenmal erwähnt, nicht angezweifelt werden darf. Dazu bezieht sich der letzte Absatz bei Diodor XV 13, wo von großen Bauten die Rede ist, nicht auf Lissos, sondern auf Syrakus. In Lissos wurde keine griechische Inschrift gefunden, die Münzfunde setzen erst mit der makedonischen Herrschaft ein, und keine Stelle eines antiken Schriftstellers berechtigt uns, Lissos als griechische Kolonie anzusehen. Da Ps.-Skylax es gar nicht erwähnt, wohl aber Buthoe, das auch keine griech. Stadt war, so vermutet der Verf., daß die Zeit der Abfassung dieses Periplus (um 335 v. Chr.) den Terminus ante quem non für die Befestigung von Lissos durch die Illyrer bilde. Die Sprachforschung sei sich über den Ursprung des Namens Lissos nicht im reinen, er könnte auch vorindogermanisch sein. Alle realen Voraussetzungen sprechen dafür, daß Lissos von den Illyrern auf einer vorindogerm. Grundlage erbaut worden sei.

Nachdem der Verf. die Ansicht von Ljubić, der nicht einmal eine genaue Übersetzung von Diodor liefert und den Schlußabsatz von XV 13 auf Lissos bezieht, widerlegt hat, setzt er sich mit A. Bauers Aufsatz (Archäol.-epigraph. Mitt. 18) auseinander. Daß Issa syrakusanische Kolonie gewesen, behaupte nicht der 300 Jahre nach Dionysios schreibende Ps.-Skymnos allein, wie es A. Bauer hinstelle, vielmehr habe Ps.-Skymnos, wie er es ausdrücklich angibt, aus Timaios, der kurz nach Dionysios schrieb, und aus Eratosthenes, der stets gute Quellen benützte, geschöpft. Dazu werde Issa von Ps.-Skylax, dann zur Zeit des Apollonios Rhodios, weiter von Polybios als griech. Stadt angeführt, dasselbe bestätigen die archäologischen Funde, die den Einfluß von Syrakus deutlich verratenden ältesten Münzprägungen von Issa, der dorische Dialekt der issäischen Inschriften, die darauf erwähnten drei altdorischen Phylen, endlich die gleichen Eingennamen wie in Syrakus.

Wenn weiter A. Bauer im Anschluß an Diodor XV 14 behaupte, daß Issa noch vor Pharos bestanden hat, so sei nicht einzusehen, warum den von den Illyrern i. J. 384 bedrängten Griechen auf Pharos Hilfe nicht aus dem benachbarten Issa, sondern aus dem fernen Lissos komme. Da die Entfernung von Pharos (heute Starigrad auf der Insel Hvar) bis Issa 22, dagegen bis Lissos 185 Seemeilen, also achtmal mehr beträgt, so waren für die Fahrt von Pharos bis Lissos, zwei Seemeilen in der Stunde gerechnet, 90—120 Stunden oder 4—5 Tage notwendig und ebensoviel für die Rückfahrt. Nehmen wir aber nur Fahrt bei Tage an, was damals mit Rücksicht auf die dortige Küste die Regel war, so erhöhen sich die obigen Zahlen aufs Doppelte. Berücksichtigt man andere widrige Umstände, wie Gegenwind, bewegte See, Sturm, dazu die Vorbereitungen zur Fahrt, so wären vom Abgange des Boten aus Pharos bis zur Ankunft der Flotte aus Lissos etwa 20 Tage verstrichen, und da wäre die kleine Griechenschar schon längst der großen Übermacht der Illyrer unterlegen. Eine Hilfeleistung kam somit nur aus Issa in Betracht.

Daß aber in Lissos keine syrakusanische Flottenstation zur Sicherung des Adriatischen und Jonischen Meeres vor den Piraten bestand, ersieht man klar aus Diodor XVI 5, wonach Dionysios der Jüngere zu diesem Zwecke zwei Städte in Apulien erbauen mußte, was zweifellos überflüssig gewesen wäre, wenn sein Vater schon Lissos als Station angelegt hätte.

Daraus ergibt sich, daß Diodors Darstellung XV 13 nicht genau ist, da er zwei Nachrichten, eine von des Dionysios Gründungen in der Adria, und eine andere von seinen Plänen im Epirus und von der beabsichtigten Plünderung von Delphi, in ursächlichen Zusammenhang zu bringen suchte. Wenn A. Bauer aber gar behauptet, Dionysios hätte Lissos gegründet, um für seine Unternehmungen einen sicheren Landungsplatz und Ausgangspunkt zu haben, so sei dem, meint der Verf., entgegenzuhalten, daß dieses Ziel dadurch nicht erreicht werden konnte, weil Lissos von der Südgrenze des Epirus 320 km und auch von der engsten Stelle der Straße von Otranto etwa 250 km, also bei günstigster Witterung 50 Fahrtstunden entfernt war, somit die Überfahrt des syrakusanischen Heeres nicht zu sichern vermochte.

Der Angabe Diodors von der Absicht des Dionysios, Delphi zu plündern, könne nicht Glauben geschenkt werden, weil der Herrscher, der zeitlebens die Anerkennung seines dichterischen Wertes in Athen zu erlangen trachtete, sich nicht mit einer Absicht tragen konnte, deren Verwirklichung ganz Hellas aufs tiefste empört hätte. Aber selbst wenn dies der Fall gewesen wäre, so hätte er doch nicht den denkbar ungeeignetsten Umweg über Illyrien, den Epirus und Mittelgriechenland dazu gewählt, der ihn obendrein in viele Kriege verwickelt hätte. Es wäre doch viel einfacher gewesen, direkt in den Golf von Korinth einzufahren, wie er dies 370 beim Hilfszug für Sparta getan hat. Dann hätte er vom Landungsplatz Ite einen Handstreich gegen Delphi, der nur einige Stunden erforderte, versuchen können. Er hätte aber auch Lokri als Basis für dieses Unternehmen wählen können. In ähnlicher Weise hat Diodor auch den Zug des Dionysios nach Korsika und die Plünderung des Tempels von Pyrgi falsch dargestellt.

Dionysios der Ältere hat somit nicht Lissos, sondern Issa gegründet, u. zw. nicht vor 398, da er bis dahin ausschließlich von den sizilischen Angelegenheiten in Anspruch genommen war, und nicht nach 385/4, da in dieses Jahr die Gründung von Pharos fällt, die etwas später erfolgte; wahrscheinlich wurde Issa um 397 kolonisiert, nicht aber, wie Holm meinte, nach der Unterwerfung Krotons, da dieses erst 379 in Dionysios' Hände fiel. Wenn Ankon, wie Strabo berichtet, von syrakusanischen Flüchtlingen, die vor der Tyrannei des Dionysios flohen, gegründet wurde, so geschah dies jedenfalls noch vor der Gründung von Issa, da mit dieser Dionysios die Herrschaft über die Schifffahrt in der Adria erlangte und Ankon unter seine Gewalt brachte. Andernfalls wurde es von Dionysios selbst ungefähr gleichzeitig mit Issa gegründet. Nach der Gründung von Ankon und Numana unterwarf Dionysios die Stadt Adria und siedelte daselbst Syrakusaner an. Durch die Kolonisierung von Issa gewann er eine ausgezeichnete Flottenbasis, woher er nicht nur seinen Besitz sowie die Schifffahrt in der Adria sichern, sondern auch den Parern bei der Gründung von Pharos beistehen konnte.